

KDO NAS JE STRAŠIL SKOZI PETDESETA?

Zakaj začeti s petdesetimi, če dobro vemo, da je horror obstajal že prej; spomnimo se samo na **Draculo** iz leta 1931 v režiji Toda Browninga z Belo Lugosijem v glavni vlogi in na film **Freaks** istega režiserja, ki je šokiral javnost leta 1932. Skozi trideseta in štirideseta je horror obstajal bolj kot zanimivost, kot nekakšna neserijska in nežanrska začimba na velikih platnih. In konec koncev mu takrat sploh še niso rekli horror v današnjem pomenu te oznake. Stvari so se tako radikalno spremenile v petdesetih, na kar so izdatno vplivale tudi določene tehnične pridobitve in inovacije, ki so jih s pridom začeli uporabljati ravno v industriji filmske groze. Barve na velikem platnu niso bile več redkost, bolj pravilo kot izjema, in gledalcem se je tako odprl nov, tudi 3-D pogled, s platen so izginjale benigne in nesrečne pošasti, gotski trilerji so se prelevili v šokerje, v katerih so dominirale deformacije in kri. Grand Guignol teater se je takrat dokončno preselil na film in tam tudi ostal. Razvoj filmskih specialnih efektov pa je v horror vnesel tudi do takrat neznano in neuporabljeno science-fiction komponento.

Druga stvar je bila televizija, ki si je utrla pot v vsak dom, in tako se je v petdesetih pojavila serija filmov s skupnim naslovom **Shock Theatre**, obsegala pa je stare Universalove klasike iz tridesetih in štiridesetih, ki so jih v poznih nočnih urah vrteli novi, mladi generaciji, ki bo skozi sedemdeseta in osemdeseta zakoličila meje horrorja. Za nameček se je kmalu pojavila tudi oddaja Forresta J. Ackermana z naslovom **Famous Monsters Of Filmland**, ki je iz horrorja naredila novo industrijo in povzročila rojstvo enega najbolj kontroverznih žanrov. Takrat so se pojavili sequeli in remaki tistega, kar so gledalci imeli priliko videti v minulih desetletjih, česar pa takrat še niso prepoznali: v bistvu so bila petdeseta prav tisto, kar so si ti gledalci vedno želeli, pa si niso upali zahtevati.

Tretja stvar, ki je formirala horror, je žanrski zvezdniški sistem, ki se je razvil ravno skozi petdeseta in dal imena, ki bodo od tod do večnosti

ostala sinonim za žanr: Vincent Price, Christopher Lee in Peter Cushing so imena, ki so reaktivirala tudi takrat že malce zaprašene zvezde, kot sta bila Boris Karloff (večni Frankenstein) in Bela Lugosi (večni Dracula). Omenjena imena so se izven tega žanra le redko kje pojavljala.

Petdeseta so torej prinesla in zaobsegla vse tri principe, na katerih temelji horror in ki jih je trideset let pozneje Stephen King v knjigi *Dance Macabre* označil kot osnovo in poglavna tri izhodišča tega žanra: Dr. Jekyll in Mr. Hyde, nastanek volkodlaka ali dualizem človekove narave, iz katerega se poraja nasprotje med vsebino in formo; Dracula, živi mrtvec, zli duh ali vampir brez imena, ki nikoli ne umre; in seveda Frankenstein ali novi Prometej, ki bogovom iz radovednosti in prevzetnosti predčasno ukrade ogenj. In kako se je v praksi

kalilo jeklo horrorja v obdobju 1951-1960?

1. Začelo se je z **The Thing ... From Another World** (Christian Nyby, 1951), ki predstavlja enega najboljših sci-fi trilerjev petdesetih in enega prvih filmov, ki je kombiniral horror in science-fiction elemente. Film je produciral Howard Hawks, bitje, ki pristane z letočim krožnikom na severnem polu, pa je »pol Dracula pol Frankenstein«, John Arness, ki skozi klavstrofobično vzdušje odšteva maloštevilno ekipo polarne baze. Da je vtis še bolj shriljiv, je tu tudi Dmitri Tiomkin z enim najboljših horror soundtrackov v zgodovini, med njegovimi takti pa se za življenje borijo Douglas Spencer, Robert Cornithwaite, Margaret Sheridan, Tom Steele in Dewey Martin. Veliki film, posnet po literarni predlogi Johna W. Campbella *Who Goes There?*, ki ga je še večjega naredil

John Carpenter z istoimenskim re-makom leta 1982.

2. Vincent Price je udaril v filmu **House Of Wax**, ki ga je leta 1953 zrežiral enooki Andre De Toth in predstavlja filmsko grand guignol tradicijo par excellence: nori kipar in kustos svoje žrtve zaliva z voskom in jih kot lutke razstavi v muzeju voščenenih figur. Atmosfera Baltimora na prelomu stoletja, 3-D vložki in veliki Vincent Price se dobesedno stopijo v horror klasiko in enega največjih box-office hitov z začetka petdesetih. Poleg Pricea so nepozabni tudi Frank Lovejoy kot policaj in Phyllis Kirk ter Carolyn Jones kot potencialni žrtvi. Charles Buchinsky se predstavi kot nemi asistent. Dandanes na to klasiko na daleč spominjata filma **Waxwork** (1988) in **Waxwork 2** (1991), oba v režiji Anthonyja Hickoxa.

3. **Night Of The Hunter** Charlesa Laughtona iz leta 1954 prinese serijskega psihotičnega morilca, ki trdno verjame, da je Bog na njegovi strani. Morilca izvrstno uteleša Robert Mitchum z vtetoviranimi »love« na levici in »hate« na členkih desnice. Film je nadrealistični triler, prežet s pastoralnostjo Johna Forda in scenami, ki bi ga mirno uvrstile med trilerje poznejših dekad - npr. close-up Shelley Winters z razparanim vratom; film je sprožil plaz serijskih morilcev, ki so na filmu svobodno zadihali šele v osemdesetih. V spominu ostanejo posnetki Stanleyja Corteza, Peter Graves in James Gleason pa delata družbo Robertu Mitchumu.

4. Val Guest je v produkciji legendarne družbe Hammer Films leta 1956 ustvaril sci-fi horror **The Creeping Unknown**, kino verzijo TV filma **The Quatermass Xperiment** Nigela Kneala; film je tudi prvi iz trilogije o Quatermassu (pred **Enemy From Space**, Val Guest, 1957, in **Five Million Years To Earth**, Roy Ward Baker, 1969). Brian Donlevy je Quatermass v lovu na spore iz vesolja, ki se spremenijo v želatinasto gnolobno snov, ki oblije londonski Tower. Predsplatterski momenti torej, ki so se nadaljevali v **Blobu** Irvina J. Yeawortha, 1958, in kulminirali v istoimenskem filmu Chucka Russella leta 1989. Poleg

Donlevyja so ovekovečeni še Margia Dean, Jack Warner in Thora Hird.

5. Hit petdesetih je bil ravno tako produkt družbe Hammer z naslovom **The Curse Of Frankenstein** iz leta 1957 in v režiji Terenca Fisherja, ki je za zmeraj spremenil obličje horrorja: pojavijo se odsekane roke, krvavi predpasniki in krvavi napisi po stenah, med zvezde pa sta poletela Peter Cushing kot Frankenstein in Christopher Lee kot njegova pošast s popolnoma novim make-upom; film v kristalno čisti gotski tradiciji, ki pa z njo sploh ni obremenjen. Hammer at his best! Leto pozneje je sledil

6. **Horror Of Dracula**, šoker istega režiserja, referenca in esenca vseh Drakul, ki so se pred filmom in po njem pojavile. Christopher Lee se ustoliči kot drugi večni Dracula, Hammer Films pokaže, kako se popolno ekranizira knjigo Brama Stokerja, Peter Cushing pa je Van Helsing. Še ena takojšnja klasika in triumf britanskih studijev. Obstret te klasičnosti bo letos poskušal predreti Francis Ford Coppola s filmom **Dracula**.

7. Istega leta, 1958 torej, je nastal tudi **Curse Of The Demon**, ki ga je zrežiral Jacques Tourneur in predstavlja nadpovprečni nadnaravni chiller, narejen po zgodbi M. R. Jamesa *Casting The Runes*. Inteligentni prikaz demoničnih sil, ki jih iz globin spusti Niall MacGinnis, se skozi stopnjevanje napetosti v temačni atmosferi konča z Dano Andrewsom, ki demone pošlje nazaj v pekel. Film, ki je sprožil satanistični val v sedemdesetih, vključno z legendarnim filmom **The Omen** (Richard Donner, 1976).

8. **Black Sunday** (1959) pomeni vstop Maria Bave v svet horrorja in predstavlja eno najboljših italijanskih vampiriad v tradicionalni gotski maniri - skupaj s čarovnicami in samim satanom, ki išče sveže duše. V spominu ostane grandiozna scena, ko kraljica italijanskega horrorja Barbara Steele oživi v grobnici. **Black Sunday** je definitivno pripomogel k formiranju Daria Argenta. Poleg Barbare sta v filmu še John Richardson in Ivo Garrani.

9. **House Of Usher** iz leta 1960 predstavlja odkritje Edgarja Allana Poa in njegove morbidne poetike, za kar je najbolj zaslužen Roger Corman, ki je film tudi režiral. Poe je od takrat dalje predstavljal neizčrpen vir inspiracije mnogim horror filmarjem, ki so prisegali na klasičen pristop do shriljivosti. Fascinira Vincent Price v vlogi Rodericka Usherja, ki sestro živo pokoplje. Še ena od nepozabnih klasik z romantičnim nadihom.

10. Petdeseta je učinkovito zaključil **Psycho**, ki ga je leta 1960 zrežiral sam Alfred Hitchcock. Na zahtevo režiserja pa je posnet v črnobeli tehniki, to pa zato, da ne bi preveč šokiral publike s krvjo, ki po tleh tuš kabine odteka iz Janet Leigh. **Psycho** je povzročil neštete polemike: prvič se na platnu pojavi šizofrenik, ki ga igra Anthony Perkins, prvič so na začetku filma prosili občinstvo, da morebitnim gledalcem ne izda morilca, in prvič smo na filmu videli, da je nekdo posnel nekoga, ki splakne straniščno školjko (Janet Leigh). Hitch je tako petdeseta za vedno vtisnil v filmski spomin in jih strnil v en sam film; je pa tudi bolj kot kdorkoli od zgoraj naštetih zaslužen za nastanek filma **The Silence Of The Lambs** (Jonathan Demme, 1991) in za razvoj kulta serijskega morilca.

Žanr je bil tako v desetih potezah rojen. In petdeseta so bila njegova zibelka.

MAX MODIC

PRIHODNJIČ:

KDO NAS JE STRAŠIL V ŠESTDESETIH?

ROBERT MITCHUM V FILMU **NOČ LOVCA** (NIGHT OF THE HUNTER, REŽIJA CHARLES LAUGHTON, 1954).